

Prethodno priopćenje UDK 001:82–1(045)

I Schelling, F. W. J.

doi: [10.21464/fi40107](https://doi.org/10.21464/fi40107)

Primljeno 15. 10. 2019.

Denis NovkoPreloška 1c, HR–42000 Varaždin
novkodenis@gmail.com

Znanost i poezija

Pojam nove mitologije u Schellingovoj filozofiji

Sažetak

Nužna upućenost filozofije na poeziju u Schellingovoj se filozofiji najjasnije pokazuje time što on u Sistemu transcendentalnog idealizma filozofiji pripisuje estetičku funkciju. Poezija je za Schellinga, prije svega, ono što prethodi znanosti. U kružnom se kretanju, u vidu sistema znanosti, na svom završetku znanost ponovno mora vratiti u ono iz čega je proizašla. Ono što vodi znanost k ponovnom povratku poeziji može se, prema Schellingovu shvaćanju, pronaći u prirodi i njezinoj organizaciji. Organizacija prirode u najstarijoj filozofiji pjesničkim je izričajem bila izražena u formi priče. Mitološka je forma za Schellinga stoga srednji član povratka znanosti k poeziji.

Ključne riječi

Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, mitologija, poezija, umjetnost, znanost, uobrazilja, priroda, organizacija, simbol, sinteza

U Schellingovoj ranijoj filozofiji, u kojoj je umjetnost shvaćena kao organon filozofije, a time i cjelokupnog ljudskog znanja, iznesena je ideja povratka znanosti k poeziji.¹ U doba snažnog zamaha novog prosvijećenog svjetonazora, koji je nastojao pridati prvenstvo razumu kao jedino valjanom i samodostatnoj spoznajnoj moći, Schelling i romantičari ukazuju na potrebu stvaranja nove mitologije, koja bi na duhovnom planu ostvarila prosvjetiteljske ideje slobode i jednakosti. Budući da je u tadašnjoj znanosti jačao mehanicistički pristup, uvelike uvjetovan empirijskim i senzualističkim pogledom na svijet, a koji je svoj krajnji doseg imao u skepticizmu, javila se potreba za poetičkim pristupom životu i znanosti. Tomu je, dakako, pridonio i prosvjetiteljski negativni pristup mitološkoj svijesti, prema kojem je ona shvaćena kao odraz nezrelog i dobrim dijelom prevladanog razdoblja čovječanstva, u kojem je čovjek, u nedostatku razumskih sposobnosti, na slikovit način sebi nastojao

1

Usp. Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling, »System des transcendentalen Idealismus« u: Karl Friedrich August Schelling (ur.), *Sämtliche Werke*, svezak 1/3, J. G. Cotta, Stuttgart; Augsburg 1858., str. 629. Schellingova djela citiraju se prema *Sabranim djelima* izdavanima posthumno od 1856. do 1861., a u nastavku se navode skraćeno SW. Prijevodi iz Schellingovih djela *O duši svijeta*, *Uvod za nacrt*

sistema filozofije prirode, *Sistem cjelokupne filozofije* te *Systemprogramm*, kao i prijevodi iz Herderovih djela te A. W. Schlegelovih predavanja autorovi su dok su za ostale prijevode korišteni i djelomično izmijenjeni postojeći hrvatski prijevodi.

objasniti stvarnost.² Za razliku od takvog shvaćanja, Schelling upravo poeziji pridaje najviše mjesto i pravovaljanu istinitosnu funkciju, pa kao što je u početku povijesti ona bila »učiteljica čovječanstva«, tako se i po završetku cjelokupna znanost mora vratiti poeziji. Znanost se stoga mora, želi li na sistematičan način obuhvatiti cjelinu, vratiti svojem početku. Schelling tako u zaključnom dijelu *Sistema transcendentalnog idealizma* kaže:

»Neki je sistem dovršen kad je doveden do svoje polazne točke.«³

Shodno tomu, ukoliko se završna točka sistema znanosti, odnosno filozofije, nalazi u umjetnosti, utoliko je i njegova polazišna točka, premda on polazi od metafizičkog principa spoznavanja, ujedno estetička. Kružna narav sistema prisutna je, kako je vidljivo, ne samo u strogo znanstvenom nego i u povijesnom kontekstu kretanja apsolutne svijesti pa Schelling u nastavku svoju ideju nužnog povratka znanosti k poeziji iznosi riječima:

»No ako je samo umjetnost ona kojoj s općom valjanošću uspijeva učiniti objektivnim ono što filozof može prikazati samo subjektivno, onda valja, kako bi se još iz toga izveo ovaj zaključak, očekivati da će filozofija, kao što ju je poezija u djetinjstvu znanosti rodila i hranila, a s njome sve one znanosti koje se pomoću nje dovode do savršenosti, nakon njezina dovršenja putem isto toliko pojedinačnih rijeka teći natrag u opći ocean iz kojeg su proistekle. Što će, pak, biti srednji član povratka znanosti k poeziji, to općenito nije teško reći, budući da je takav srednji član egzistirao u mitologiji prije nego što se, kao što se to sada čini, dogodilo to nerazrješivo odvajanje.«⁴

Istovjetna misao prisutna je i u predgovoru djela *O duši svijeta* (*Von der Weltseele* 1798.) gdje Schelling kaže:

»... i čiju nam je ideju najstarija filozofija (kojoj se, nakon što je dovršila svoje kruženje, naša postupno vraća), prenijela samo u pjesničkim predodžbama.«⁵

Ideja povratka znanosti k poeziji, prisutna u nizu Schellingovih ranijih djela, nastojanje je da se ukaže na izvornost duhovne snage sadržane u ljudskoj prirodi, kako bi se izgradila jedna istinska i apsolutna znanost.

Na temelju iznesenih stavova o povratku znanosti k poeziji u radu će se pokazati u kojoj mjeri Schellingova filozofija, posebice ona ranija, upućuje na navedenu težnju budući da pokušaji prikaza sistematske cjeline filozofije svoju sintezu i završni kamen cjelokupne filozofije nalaze upravo u umjetnosti. Ujedno će se iznijeti osnovne pretpostavke koje vode do jasnijeg uvida u pojam nove mitologije, pri čemu će se odrediti njezin sadržaj te pokazati u kojoj mjeri on obuhvaća bitne momente Schellingove filozofije. Rad je stoga podijeljen u dva dijela pa se tako u prvome dijelu, u kontekstu Schellingova poimanja apsolutne znanosti, obrađuje odnos filozofije i umjetnosti, dok se u drugome dijelu na temelju iznesenog prikaza sistema znanosti nastoji odrediti pojam i uloga nove mitologije. Prvi dio rada prema tome obrađuje pojam znanosti u Schellingovoj filozofiji dok je drugi dio usmjeren na shvaćanje pojma nove mitologije.

I.

U djelu *Dobā svijeta* Schelling ističe kako cjelokupna znanost na svom putu razvoja nužno mora proći kroz dijalektiku, odnosno refleksiju zbilje, no na tom se putu ujedno udaljava od cjeline i životnosti svijeta te postaje tek njegovim prikazom i vanjskim odrazom. Schelling se stoga pita:

»... hoće li se ikada dospjeti do točke u kojoj ona postaje slobodna i živa, poput slike vremena u povjesniku (...).«⁶

Ono na što smjera jednim se dijelom dade iščitati iz Hamannovih rasprava o jeziku, koje u opreci spram onodobnih nastojanja da se razumu prida najviša spoznajna moć pokazuju kako su razumski pojmovi tek apstrakcije i sinteze sistema znakova i simbola koji tvore jezik. Ukazivanje na izvornost tih prvotnih znakova pokušaj je isticanja životnosti jezika kako bi se pokazalo da u temelju pojmovnog spoznavanja leži slikovni karakter znaka, što, dakako, upućuje na estetičko prvenstvo, ali i na neposrednost jezika u spoznajnom smislu.⁷ Uslijed nedostatka dubljeg i elementarnijeg uvida u jezik znanost postaje neživa apstrakcija, u kojoj se gubi neposredan i živ odnos prema iskustvu. Prema takvom shvaćanju, apstraktnim pojmovima prethodi sintetička djelatnost, koja, ravnaajući se prema svojevrsnoj zakonitosti, sabire mnoštvenost pojava u jedinstvenu cjelinu. Znanost se potom služi pojmovnim apstrakcijama kako bi analitički objasnila stvarnost. Pojave koje je čovjek u prirodi prvotno zamjećivao i same su već bile živa riječ – znak, slika, simbol pa je prvotni akt čovjekove svijesti, koji prethodi refleksiji, za Hamanna, a potom i za Herdera, pjesma prajezika (*Dichtung der Ursprache*) sagledana u vidu *produktivne djelatnosti*.⁸ Ta djelatnost u sebi obuhvaća, prije svega, smisao skladnog su-stavljanja, ili drugim riječima, u temelju stvarbe, kako je to naznačeno u Schellingovoj filozofiji, nalazi se *produktivna moć* koja sabire ono proturječno, a upravo je uobrazilja, sagledana u vidu *u-jedno-uobrazbe* (*Ineinsbildung*),⁹ ona moć koja omogućuje to su-stavljanje.

2

Usp. Manfred Frank, *Der kommende Gott. Vorlesungen über die Neue Mythologie*, I. dio, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1982., str. 144.

3

SW 1/3, str. 628; hrvatski prijevod: Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, *Sistem transcendentnog idealizma*, preveo Viktor D. Sonnenfeld, Naprijed, Zagreb 1986., str. 303.

4

Ibid., str. 629; hrv. prijevod: ibid., str. 303–304. A. W. Schlegel u svojim predavanjima iz 1801. iznosi istovjetnu misao: »... i kao što je ona ono najizvornije, iskonska umjetnost i majka svih ostalih, ona je ujedno i posljednje dovršenje čovječanstva, ocean, u koji se sve natrag iznova slijeva (...)« – August Wilhelm Schlegel, *Die Kunstlehre. Kritische Schriften und Briefe II*, W. Kohlhammer, Stuttgart 1963., str. 227. Također je potrebno naglasiti da su Schelling i A. W. Schlegel u razdoblju oko 1800. prijateljevali u Jeni, a nakon Schlegelova odlaska u Berlin 1801. ostali su u vrlo bliskom odnosu do 1803., o čemu svjedoči i niz pisama iz tog razdoblja. Schlegelova berlinska predavanja o umjetnosti, održana u razdoblju od 1801. do 1803., poslužila su Schellingu za pripremu vlastitih predavanja, posthumno objavljenih u 5. svesku *Sabranih djela* iz 1859. pod naslovom *Filozofija umjetnosti*. U pismu iz rujna 1802. Schelling moli Schlegela da mu pošalje prijepis rukopisa kojim bi, kako ističe, ubrzao empirijski dio istraživanja te se orijentirao na izgradnju spekulativnog sadržaja filozofije umjetnosti. Usp. Gustav L. Plitt (ur.), *Aus*

Schellings Leben. In Briefen, svezak I., S. Hirzel Verlag, Leipzig 1869., str. 397–400. Ovdje: Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, »Aus Briefen Schellings an August Wilhelm Schlegel«, u: Werner Beierwaltes (ur.), *Texte zur Philosophie der Kunst*, Philipp Reclam Jun., Stuttgart 1998., str. 134–136.

5

Ideja o kojoj Schelling ovdje govori odnosi se na organsku cjelinu svijeta koja dovodi do spoznaje zajedničkog principa. Usp. SW 1/2, str. 347.

6

SW 1/8, str. 205; hrv. prijevod: Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, *Doba svijeta*, preveo Kristijan Gradečak, Naklada Breza, Zagreb 2016., str. 12.

7

Vidi više u: Johann Georg Hamann, *Aesthetica in nuce* (1762.) i Johann Georg Hamann *Metakritik über den Purismus der reinen Vernunft* (1784.)

8

Usp. M. Frank, *Der kommende Gott*, str. 145.

9

U radu se za prijevod njemačke riječi *Bildung* (oblikovanje, stvaranje, tvorba, obrazovanje) koristi riječ uobrazba, kako bi se zadržala etimološka povezanost s riječi uobrazilja (njem. *Einbildungskraft*). Riječ uobrazilja dolazi od staroslavenske riječi *obrazъ* (*ob-* + *rez, rezati*) te u tom smislu ima značenje oblikovanja (*ob-* + *lik, lice*) i stvaranja, a kao i njemačka riječ srodna je s riječima naobrazba i izobrazba, ali

A. W. Schlegel tako u svojim predavanjima ističe kako je upravo fantazija osnovna snaga čovjekova duha:

»Najizvorniji je akt fantazije onaj kojim naša vlastita egzistencija i cijeli vanjski svijet za nas zadobiva realnost. Međutim, da je to produkt naše vlastite djelatnosti, može se razjasniti tek putem spekulacije, nikad nije dano u svijesti.«¹⁰

Fantazija, kako je ona shvaćena u Schlegelovoj filozofiji, nije tek puka moć subjektivnog predočavanja u smislu shematizma niti se ona odnosi samo na umjetničku proizvodnju. Fantazija za Schlegela sadrži izvorniji smisao koji se može iščitati iz značenja grčke riječi φαντασία, koja dolazi od glagola φαίνω (iznositi na svjetlo, činiti vidljivim), pri čemu bi na temelju izvornog značenja fantazija bila, služeći se kantovskim rječnikom, uvjet mogućnosti pojavljivanja. Kada govori o poeziji u širem smislu umjetničkog stvaranja Schlegel, prateći Herderovo shvaćanje podrijetla jezika, ističe kako je jezik upravo svojim univerzalnim, te u tom smislu ujedno elementarnim obličjem, u vidu sintetičkog su-stavljanja znakova, uvjet i ono najobuhvatnije u umjetnosti – poezija. Kao što je jezik uvjet poezije u užem smislu i »nikada dovršena pjesma [*Gedicht*] cjelokupnoga ljudskog roda«, ¹¹ na analogan je način fantazija uvjet, idealistički shvaćeno, ne samo pjesničkog stvaralaštva nego i izgradnje svijeta. Prema tome, da bi istaknuo izvornost i elementarni karakter poezije, a time i fantazije, Schlegel kaže:

»... svaka poezija je poezija poezije.«¹²

Isti smisao, doduše iznesen u različitom kontekstu, ima njegovo pridavanje prvenstva mitologiji spram filozofije, kada kaže da se

»... mitologija zapravo proteže preko svega što može biti objekt ljudskoga duha: ona daje potpun pogled na svijet, i stoga je ona osnova filozofije.«¹³

Premda Schelling uobrazilji pridaje jednaku apriornu funkciju, on ipak razlikuje pojam uobrazilje i pojam fantazije. Obje, doduše, pripadaju jednoj i istoj djelatnosti, no ipak se razlikuju u zadaći koju izvršavaju. Dok uobrazilja aktivno su-djeluje u »oblikovanju« predmeta svijesti (prirode), fantazija putem genijalnih umjetničkih djela omogućuje prisjećanje (*Erinnerung*) apsoluta svoje vlastite »transcendentalne prošlosti« – *prirode* sagledane kao vlastite nužnosti.¹⁴ Time ona, kao u-jedno-uobrazba, odnosno apriorna sinteza oprečnih djelatnosti, posreduje između beskonačnosti i konačnosti, omogućujući tako s jedne strane oblikovanje jedinstva prirode (realno jedinstvo), a s druge strane umjetničko stvaralaštvo (idealno jedinstvo).¹⁵ U razdoblju filozofije sistema uobrazilja je za Schellinga ona djelatnost koja sabire ono proturječno te je kao takva unutrašnja intelektualna djelatnost, dok se fantazija kao vanjska djelatnost odnosi na prikazivanje u umjetnosti.¹⁶ Schelling stoga fantaziju naziva *intelektualnim zorom* u umjetnosti, pri čemu treba uzeti u obzir da je u *Sistemu transcendentalnog idealizma* estetički zor odredio kao intelektualni zor koji je postao objektivan.¹⁷

On ide i korak dalje te na temelju estetičkog akta uobrazilje cijeloj filozofiji pridaje estetički karakter zato što se ona, kako kaže, zasniva na produktivnoj moći.¹⁸ S obzirom na to da cijela transcendentalna filozofija polazi od apsolutnog identiteta, koji se ne može priopćiti nikakvim pojmom budući da je pojam uvijek pojam nečega, nego samo zorom, takav zor može biti jedino *intelektualni zor*. No on je isprva tek unutrašnji zor i da bi se apsolut mogao objektivizirati, to jest očitovati, on najprije mora prijeći u vanjski ili objektivni zor, koji Schelling naziva *produktivnim zorom*. Produktivna moć kojom nastaje vidljiva priroda za Schellinga je jedna te ista moć putem koje apsolut

u umjetnosti dolazi do objektivizacije, odnosno sebe-spoznae. Ta moć naziva se pjesnička moć, koja, kako ističe, djeluje kako u prvoj tako i u posljednjoj potenciji:

»Pjesnička je moć ono što je u prvoj potenciji iskonski zor, i obratno, produktivni je zor, koji se u najvišoj potenciji ponavlja, ono što mi nazivamo pjesničkom moći.«¹⁹

U nastavku dodaje:

»Pjesnička moć sagledana u svojoj prvoj potenciji jest prva produktivna moć duše.«²⁰

Pjesnička ili produktivna moć ponavlja se u najvišoj potenciji kao umjetničko stvaralaštvo genija. Filozofija i umjetnost razlikuju se stoga samo »u različitim pravcima produktivne snage«,²¹ dakle, filozofijska *produkcija* usmjerena je prema unutra (intelektualni zor), dok je umjetnička *produkcija* usmjerena prema van (estetički zor), iz čega Schelling zaključuje da je

»... filozofija umjetnosti pravi organon filozofije.«²²

Filozofija pretpostavlja prvotnu djelatnost (iskonski ili produktivni zor) na temelju koje ona, intelektualno, dakle nevezano za iskustvo, reflektira prvotni akt samosvijesti u vidu prvotne lučbe subjekta i objekta (nastajanje prirode).²³ Uzmimo li se u razmatranje Schellingova određenja odnosa filozofije i umjetnosti samo na temelju *Sistema transcendentalnog idealizma* vrlo bi se

i s riječima izobraženost, uobraženost (*Eingebildetheit*) u smislu stvaranja slike nečega što je neosnovano, što ne postoji (umisliti, umisljati – *einbilden*). Riječ *Bildung* također je blisko vezana s riječima: *Bild* (slika), *bilden* (praviti, činiti, davati oblik čemu) te *bildende Kunst* (likovna umjetnost).

10
A. W. Schlegel, *Die Kunstlehre*, str. 282.

11
Ibid., str. 226.

12
Ibid.

13
Ibid., str. 295.

14
Usp. Dieter Jähnig, *Die Kunst in der Philosophie. Schellings Begründung von Natur und Geschichte*, sv. I, Günther Neske, Pfullingen 1966., str. 234–244.

15
O dva dijalektička momenta uobrazilje vidi više u: Bernhard Barth, *Schellings Philosophie der Kunst. Göttliche Imagination und ästhetische Einbildungskraft*, Verlag Karl Alber, Freiburg, München 1991., str. 57–75.

16
O odnosu uobrazilje i fantazije u Schellingovoj filozofiji vidi više u: Jochem Hennigfeld, *Mythos und Poesie. Interpretation zu Schellings »Philosophie der Kunst« und »Philosophie der Mythologie«*, Verlag Anton Hain, Meisenheim am Glan 1973., str. 56–58.

17
Usp. SW 1/3, str. 627.; SW 1/5, str. 395.

18
Usp. SW 1/3, str. 351.

19
F. W. J. Schelling, »Sistem transcendentalnog idealizma«, u: SW 1/3, str. 626; hrv. prijevod: str. 301.

20
Ibid.; hrv. prijevod: ibid.

21
Ibid., str. 351; hrv. prijevod: str. 30.

22
Ibid.; hrv. prijevod: str. 31.

23
U ovom kontekstu valja naglasiti da je zor (*Anschauung*) za Schellinga ono što kao uvjet spoznavanja prethodi kako pojmu tako i refleksiji. Kako ističe, upravo zrenje omogućuje uspostavu odnosa Ja – Svijet, dakle, omogućuje sjedinjenje oprečnih djelatnosti (neograničene i ograničavajuće), dok je uobrazilja sintetička djelatnost u zrenju. Usp. F. W. J. Schelling, »Ideen zu einer Philosophie der Natur«, u: SW 1/2, str. 221 i F. W. J. Schelling, »Abhandlungen zur Erläuterung des Idealismus der Wissenschaftslehre«, u: SW 1/1, str. 368. O zrenju kao apriornoj djelatnosti također vidi u: Lothar Knatz, *Geschichte – Kunst – Mythos, Schellings Philosophie und die Perspektive einer philosophischen Mythostheorie*, Königshausen & Neumann, Würzburg 1999.

lako mogla izjednačiti njihova uloga ili bi se čak umjetnosti moglo pridati prvenstvo nad filozofijom, no Schelling u razdoblju filozofije identiteta uz njihovu neospornu povezanost također ukazuje na njihovu nepobitnu razliku. Tako ističe da, premda filozofija sadrži unutrašnji identitet s umjetnošću, ona je ipak, kao idealna znanost, jedan »viši refleks onog realnog« pa stoga ostaje znanost dok umjetnost ostaje umjetnost.²⁴ U svojoj izvedbi dakle, bez obzira na imanentno-apriorni značaj umjetničke produkcije, umjetnost je neodvojiva od osjetilnosti.

Da bi se smisao očitovanja apsoluta u prirodi i povijesti učinio razumljivijim, potrebno je ukazati na nekoliko ključnih momenata Schellingova pojma znanosti. Ona je, prije svega, apsolutna znanost, odnosno znanost apsoluta, a sagledana kao opća ideja znanosti (znanost po sebi), već je sadržana u apsolutu kao svojevrсно praznanje pa shodno tomu Schelling naglašava:

»Kroz ovo prvo znanje svo je ostalo znanje u apsolutnome i samo je apsolutno.«²⁵

Apsolutnost znanja Schelling je u svojoj ranijoj filozofiji iznio iz dva suprotna gledišta, iz idealizma (transcendentalne filozofije) i realizma (filozofije prirode), koji zajedno čine »pravi sistem filozofije«.

Uz objašnjenje i razdiobu filozofije na dva pravca u *Sistemu transcendentalnog idealizma* kaže:

»Dakle, na ta dva moguća pravca filozofije razdijelile su se prirodna i transcendentalna filozofija, pa ako *svaka* filozofija mora ići za tim da *ili* od prirode napravi inteligenciju *ili* od inteligencije prirodu onda je transcendentalna filozofija, koja ima ovaj potonji zadatak, *druga nužna osnovna znanost filozofije*.«²⁶

Istovjetna misao prisutna je i u djelu *Uvod za nacrt sistema filozofije prirode* (1799.):

»Ako je dakle zadaća transcendentalne filozofije ono realno podrediti onom idealnom, onda je zadaća filozofije prirode, naprotiv, ono idealno objasniti iz onog realnog: obje su znanosti dakle jedno, samo su putem suprotnih smjerova njihovih zadaća različita znanost.«²⁷

Iznoseći transcendentalne stavove Schelling je nastojao pokazati kako svako znanje proizlazi iz prvotnog principa, odnosno iz apsolutnog identiteta. U razdoblju filozofije identiteta Schelling je još naglašenije ukazao kako je *znanje po sebi* prvotno u apsolutu i samo je apsolutno. Da bi apsolut uopće mogao imati neko znanje izvan sebe, odnosno da bi se uopće mogao spoznati, mora sebe najprije objektivizirati u onom posebnom, odnosno u prirodi. Tijek očitovanja, najprije u prirodi, a potom i u povijesti, Schelling naziva tekućom poviješću samosvijesti. Prema tome, želi li biti istinska znanost, svaka pojedinačna znanost mora u sebi obuhvatiti ono opće ili apsolut:

»I u znanosti i u umjetnosti ima ono posebno vrijednost ukoliko u sebe prima ono opće i apsolutno.«²⁸

Ovime se, dakako, ne negira čovjekovo slobodno djelovanje niti se nastoji devalvirati pojedinačne znanosti. Naprotiv, Schelling čovjekovu slobodnom djelovanju pridaje odlučujuću ulogu, posebice kada govori o jednoj suznanosti (*Mitwissenschaft*) putem koje apsolut u povijesti spoznaje samoga sebe. Čovjek kao slobodno biće svojom djelatnošću su-djeluje u samospoznaji apsoluta te ukoliko na primjeren način želi dohvatiti istinu kao cjelinu, u znanostima mora obuhvatiti kako ono opće tako i ono pojedinačno. Stoga Schelling postavlja apsolutni princip znanja u formi $A=A$ iz kojeg izvodi cjelokupni sistem znanja. Apsolutni identitet kao uvjet i uzrok svakog znanja prethodi svakoj pojedinačnoj znanosti, no ne tek u smislu nekog uzroka, nego je on

kao princip sveg znanja prisutan u znanostima. Zadaća je transcendentalne filozofije stoga pokazati kako je cjelokupna čovjekova znanost ništa drugo doli samospoznaja apsoluta budući da on spoznajom prirode i povijesti putem pojedinačnih znanosti spoznaje samoga sebe.

S druge strane, nastojeći se suprotstaviti onodobnomu sve većem širenju mehanicističkih ideja u znanosti, Schelling u svojoj filozofiji prirode ukazuje na skladnu uređenost svijeta kako bi se u prirodi spoznala jedna viša nužnost (*natura naturans*). Priroda se za Schellinga razvija postupno pa je cilj filozofije prirode pokazati na koji se način taj postupni razvoj u prirodi odvija po jednoj i istoj organizaciji. Organizam za Schellinga prethodi mehanizmu, koji sagledan za sebe nije samostojan, nego je tek negativni vid organizma.²⁹ Mehanicističkim pristupom u znanosti ne može se doprijeti do *biti* stvari, a svaka znanost, ukoliko želi dohvatiti ono bitno, mora poći od svoje pozitivne strane, odnosno od organizacije koja prožima svijet. Dohvaćanjem organizma prirode Schelling je nastojao dokazati apsolutnost prirode i time na znanstveni način, polazeći iz prirode, istraživača dovesti do prvotnog principa sveg znanja, odnosno do apsolutnog identiteta, koji je ujedno polazišna točka transcendentalne filozofije.

U zaključnom djelu Uvoda u transcendentalnu filozofiju Schelling se iznova dotiče razdiobe filozofije na dva moguća pravca, no sada vrlo jasno pokazuje na koji način jedan pravac vodi drugome te u kojoj mjeri oni tvore cjelinu:

»Kao što prirodna znanost proizvodi idealizam iz realizma, budući da prirodne zakone spiritualizira u zakone inteligencije, ili da materijalnome dodaje ono formalno, tako transcendentalna filozofija proizvodi realizam iz idealizma na taj način da zakone inteligencije materijalizira u prirodne zakone, ili da onome formalnome dodaje ono materijalno.«³⁰

Prema Schellingovim riječima jasno je vidljiva međusobna upućenost obaju pravaca filozofije pa je konzekventno tomu sljedeći nužni korak filozofije uspostaviti njihovo jedinstvo. Zahtjev sinteze obaju pravaca može se ujedno sažeti osnovnim pitanjem cjelokupne Schellingove ranije filozofije: *kako je moguće znanje predmeta izvan subjekta?* Time se ujedno nastoji pokazati da je znanje uopće moguće samo ako subjektivno nije odvojeno od objektivnog, odnosno ako svijest i predmet svijesti proizlaze iz jedne i iste djelatnosti. Sintezu obje filozofije Schelling je u kontekstu idealističke filozofije, odnosno sistema znanja pronašao u umjetnosti kao trećem i završnom dijelu sistema, u kojemu se sa sviješću sjedinjuju svjesna i besvjesna, odnosno idealna i realna djelatnost, pa stoga ističe:

»No sistem znanja može se smatrati kao dovršen samo onda ako se on vrati u svoj princip. (...) Postulira se, dakle, da se u subjektivnome, u *samoj svijesti*, pokaže ona istodobno svjesna i besvjesna djelatnost. Takva je djelatnost samo estetička djelatnost, pa se svako umjetničko djelo dade shvatiti samo kao produkt takve djelatnosti.«³¹

24

Usp. F. W. J. Schelling, »O metodi akademij-skog studija«, u: SW 1/5, str. 349.

25

SW 1/5, str. 216; hrv. prijevod: Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, »O metodi akademij-skog studija«, u: *Ideja univerziteta. Kant – Schelling – Nietzsche*, preveo Branko Despot, Globus, Zagreb 1991., str. 123–243, str. 133.

26

SW 1/3, str. 342; hrv. prijevod: str. 22.

27

SW 1/3, str. 272.

28

F. W. J. Schelling, »O metodi akademij-skog studija«, u: SW 1/5, str. 212; hrv. prijevod: str. 130.

29

Usp. F. W. J. Schelling, »O duši svijeta«, u: SW 1/2., str. 349.

30

SW 1/3 str. 352; hrv. prijevod: str. 32.

31

Ibid., str. 349; hrv. prijevod: str. 29.

Umjetnost je, dakle, dovršenje sistema znanja budući da se u njoj na objektivni način ponovno uspostavlja prvotni identitet, koji se u onom apsolutnom može dohvatiti jedino *intelektualnim zorom*.³² Odvajanjem prvotnog identiteta na subjekt (svijest) i objekt (priroda) omogućena je sebe-spoznavja apsoluta, pri čemu se dovršenje očitovanja i sebe-spoznavje postiže *estetičkim*, odnosno *intelektualnim zorom* koji je postao objektivni.

Kao završni stupanj izgradnje *sistema cjelokupne filozofije* preostalo je na apsolutan način sjediniti obje filozofije budući da se u njima jasno može uvidjeti jedna i ista apsolutna djelatnost. Organizam kao cjelina s jedne (filozofija prirode) i umjetnost kao cjelina s druge strane (transcendentalna filozofija) ukazuju na podudarnost oba pola. Njihovim sjedinjenjem uspostavlja se apsolutno jedinstvo u vidu apsolutne umske znanosti. Izgradnju apsolutnog sistema Schelling je nastojao izvesti u djelima filozofije identiteta u razdoblju od 1801. do 1806.

Premda se Schelling u svojoj filozofiji snažno oslanjao na tradiciju, ipak je velikim dijelom Schillerova zasluga što se čovjekovu povijest kao i njegov odnos prema prirodi i umjetnosti, ne samo kod Schellinga nego i u romantizmu, dijelilo na dva osnovna stanja čovjekova duha. U svojoj podjeli na naivnu i sentimentalnu, staru i novu poeziju, Schiller prvobitno naivno razdoblje čovjekove povijesti, u kojem prirodna nužnost vodi čovjeka do genijalnih djela umjetnosti, određuje kao naklonost prirode.³³ Za Schillera svaki pravi genij mora biti naivan, budući da je on, kao naivni pjesnik, upravo priroda.³⁴ Prirodu, kako ističe, naivni pjesnik zahvaća u cjelini, dok je sentimentalnomu pjesniku, koji svijet zahvaća idealno, priroda omogućila snagu da iz samoga sebe uspostavi cjelinu, budući da ju je izgubio apstrakcijom.³⁵ Ovime je jasno izražena podjela na razdoblje u kojem je čovjek podređen prirodi (nužnosti) i na razdoblje čovjekova djelovanja iz vlastitog idealnog svijeta (slobode).

Ova se podjela, prema Schilleru, u novije doba može odrediti kao suprotnost realizma i idealizma, pri čemu se ideal ljudske prirode postiže tek njihovim sjedinjenjem.³⁶ Premda je Schiller svojim razmatranjima uvelike pridonio Schellingovim stavovima o umjetnosti, ipak se Schellingova misao razlikuju u ključnim momentima, posebice kada je riječ o završnom prijelazu znanosti k poeziji.

Suprotnost realizma i idealizma, prema Schilleru, stara je koliko i početak kulture te će prije njezina završetka biti razriješena tek u pojedinim rijetkim subjektima.³⁷ Schelling je drugačijeg mišljenja kada je riječ o nadvladavanju tog dualizma, on je u kontekstu sistema znanja dualizam prevladao u umjetnosti. Kako je bilo pokazano, kretanje samosvijesti započinje pjesničkom i produktivnom moći, koja se u prvoj potenciji očituje kao nesvjesna priroda te se na koncu putem genijalnih proizvoda umjetnosti apsolut prisjeća (*erinnern*) svoje vlastite prošlosti (prirode), vraćajući se na taj način u sebe (*sich er-innert*).³⁸

Sagledano u povijesnom kontekstu, dualizam se prevladava u prijelazu znanosti k poeziji, u povezanosti onog idealnog i onog realnog, a ono neće biti djelo pojedinog pjesnika, nego djelo »jednog novog pokoljenja« (*Geschlecht*), koje djeluje kao jedan pjesnik. Čovječanstvo će tek kao cjelina izgraditi novu mitologiju koja vodi povratku znanosti k poeziji.³⁹

U *Dobima svijeta* ideju povratka Schelling izriče sljedećim riječima, koje će se u nastavku detaljnije razjasniti:

»Sada je nakon dugih lutanja ponovno vraćeno sjećanje znanosti na prirodu i na njen nekadašnji jednobitak s njom. (...) Jedva da su se zbili prvi koraci ponovnog sjedinjenja filozofije s prirodom, već se morala priznati visoka starost onog fizičkog te kako je ono daleko od toga da bi bilo

posljednje, nego je, naprotiv, ono prvo od kojeg sve započinje (...). Znanost više ne započinje udaljenim apstraktnim mislima kako bi od njih sišla do onog prirodnog; nego obrnuto, počinje od besvjesne opstojnosti onog Vječnog, ona ga vodi do najviše preobrazbe u božanskoj svijesti. Najnadosjetilnije misli sada poprimaju fizičku snagu i život, i obrnuto, priroda sve više postaje vidljivim otiskom najviših pojmova. Još jedno kratko vrijeme i nestat će prijezira s kojim ionako još samo neznalice gledaju prema dolje na sve fizičko (...). Tada više neće biti razlike između svijeta misli i svijeta zbilje. Bit će jedan svijet i mir zlatnog doba najprije će se navijestiti u složnoj povezanosti svih znanosti.«⁴⁰

Povezanost svih znanosti, kojom bi ona iznova postala slobodna i živa, a koju Schelling iščekuje u nadolazećem razdoblju kao djelo *čitavog pokoljenja*, svoj izričaj nalazi i u novoj mitologiji kao srednjem članu povratka k poeziji pa, shodno tomu, Schelling u pitanje stavlja mogućnost povratka znanosti jednostavnijoj formi pripovijesti:

»... ne bi li se filozof, jednak božanskomu Platonu, čiji je cijeli niz djela posve dijalektičan, ali u vrhuncu i posljednjoj točki preobrazbe postaje posve historičan, mogao vratiti jednostavnosti pripovijesti?«⁴¹

II.

Prije no što se upustimo u razradu teme nove mitologije željeli bismo uzgredno napomenuti da se, premda se ta misao gotovo u isto vrijeme javila u spisima Schellinga i Friedricha Schlegela, u ovom poglavlju neće razmatrati pitanje njezina podrijetla i izvornosti, budući da već postoji niz istraživanja, a sama činjenica nije presudna za ovaj rad. Schelling navodi pojam nove mitologije u završnom dijelu *Sistema transcendentalnog idealizma* (1800.),⁴² dok Schlegel taj pojam koristi u djelu *Razgovor o poeziji* (*Gespräch über die Poesie* 1800.). Vrijedi istaknuti da su oba autora svoje nadahnuće u pogledu ove teme crpila iz zajedničkog druženja u romantičarskom krugu za vrijeme Schellingova privremenog boravka u Dresdenu u kasno ljeto 1798.⁴³ Potrebno je također istaknuti da se uloga nove mitologije u tim spisima dijelom razlikuje od Herderovih ranijih stavova o »novijoj mitološkoj svijesti«.⁴⁴ Premda se

32
Usp. *ibid.*, str. 628; hrv. prijevod: str. 303.

33
Usp. Friedrich Schiller, »Über naive und sentimentalische Dichtung«, u: Eugen Kühnemann (ur.), *Schillers philosophische Schriften und Gedichte*, Dürrschen Buchhandlung, Leipzig 1902., str. 210–308, str. 276.

34
Ibid., str. 222.

35
Ibid., str. 274.

36
Ibid., str. 294, 304.

37
Ibid., str. 295.

38
Usp. Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, *Initia philosophiae universae – Erlanger Vorlesung WS 1820./21.*, Horst Fuhrmans (ur.), H. Bouvier u. Co. Verlag, Bonn 1969., str. 45.

39
Usp. F. W. J. Schelling, »Sistem transcendentalnog idealizma«, u: SW 1/3, str. 629.

40
F. W. J. Schelling, »Dobā svijeta«, u: SW 1/8, str. 205–206; hrv. prijevod: str. 13.

41
Ibid., str. 205; hrv. prijevod: *ibid.*; također usp. F. W. J. Schelling, *Initia philosophiae universae*, str. 49.

42
SW 1/3, str. 629.

43
Vidi više u: Xavier Tilliette, *Schelling. Biographie*, J. G. Cotta, Stuttgart 2004., str. 69–74 (franc. original 1999.).

44
Po Gockelovu mišljenju, ideje o novoj mitološkoj svijesti nastale su za vrijeme Herderova putovanja iz Rige u Francusku 1769. godine. Usp. Heinz Gockel, »Zur neuen Mythologie der Romantik«, u: Walter Jaeschke,

djelomično razlikuju, ipak je neosporan utjecaj Herdera pa će se u nastavku iznijeti određene poveznice koje smatramo važnima za shvaćanje Schellingova pojma nove mitologije. Taj pojam, onako kako je shvaćen kod potonjeg autora, prvi se put koristi u programatskom spisu pod naslovom *Najstariji program sistema njemačkog idealizma* (*Das älteste Systemprogramm des deutschen Idealismus* ili skraćeno *Systemprogramm* 1796./1797.), a prisutan je i u djelima iz razdoblja filozofije identiteta. U svojim posthumno objavljenim predavanjima pod naslovom *Filozofija umjetnosti*, održanima 1802./1803. u Jeni te ponovljenima u Würzburgu 1804./1805., Schelling uz pojam nove mitologije koristi i pojam »buduće mitologije«, dok u *Sistemu cjelokupne filozofije, napose filozofije prirode* (1804.) iznosi misao ponovnog uspostavljanja jedne »istinske mitologije«. ⁴⁵

Kratak anonimni spis pod naslovom *Das älteste Systemprogramm des deutschen Idealismus* objavio je Franz Rosenzweig tek 1917. godine te ga je nakon iscrpnog razmatranja pripisao Schellingu. Taj kratak, ali iznimno važan spis promijenio je niz autora tijekom prošlog stoljeća te je tako 1965. intervencijom Otta Pöggelera istraživanje autorstva usmjereno na Hegela, da bi Wolfgang Wieland 1967. nakratko skrenuo pozornost na vjerojatnost Schellingova autorstva, no ono je naposljetku ipak pripisano Hegelu. ⁴⁶ Spis je u tijeku istraživanja, koje traje sve do danas, pripisivan i Hölderlinu, no važnije je napomenuti da su sva trojica jedno izvjesno vrijeme provela zajedno na studiju u Tübingenu te se pretpostavlja da je spis napisao netko od njih ili netko iz kruga istomišljenika.

U spisu se jasno može zamijetiti utjecaj Kantove i Schillerove filozofije, no ipak je presudna činjenica da se određeni stavovi kasnije mogu prepoznati u Schellingovoj filozofiji, pa tako u spisu nalazimo misao da je »filozofija duha estetička filozofija«. Zatim, etika, kako je navedeno, budući da cijela metafizika mora pasti u moral, postaje »dovršeni sistem svih ideja«, a upravo ideja ljepote, kao vrhovna ideja, povezuje ideju istine i ideju dobra. Misao da se »ideje učine estetičkima, a što drugim riječima znači mitološkima«, također je prisutna u Schellingovoj ranijoj filozofiji. Budući da mitologija, kako je navedeno u spisu, mora postati filozofska, a filozofija mitološka, ta bi *nova mitologija* trebala »stajati u službi ideja«, a to se postiže jedino putem slobode. ⁴⁷ Potreba stvaranja nove mitologije koja bi bila u službi ideja također odgovara Schellingovoj ideji povratka znanosti k poeziji, a upravo ta misao iznijeta je i u samom *Systemprogrammu*:

»Poezija time zadobiva višu vrijednost, ona na kraju ponovno postaje ono što je bila na početku – učiteljica čovječanstva; jer više nema filozofije, nema povijesti, samo će pjesništvo nadživjeti ostale znanosti i umjetnosti.« ⁴⁸

U spisu se ujedno, a što je vrlo značajno, daje naznaka uloge nove mitologije, kojom se, kada se ideje jednom učine estetičkima, a »mitologija filozofskom«, uspostavlja jedinstvo među ljudima, odnosno »narod postaje uman«. Time se, prije svega, očekuje »izobrazba svih snaga«, a pridavanjem prvenstva ideji ljepote, upravo kako bi se nadvladalo ono mehaničko, posebice, kako je istaknuto – mehanički ustroj države, uspostavila bi se »sloboda i jednakost svih duhova«. ⁴⁹ Novom mitologijom, odnosno »mitologijom uma«, kako tekst navodi, postiže se organizacija cjeline o kojoj Schelling govori u svojim djelima. U ovom kontekstu također je značajno Schellingovo očitovanje u *Sistemu transcendentnog idealizma*, gdje navodi da uobrazilji, sagledanoj u smislu u-jedno-uobrazbe, budući da joj pripada središnje mjesto između onog konačnog i onog beskonačnog, pripada djelatnost uma čiji su predmet ideje, ⁵⁰ a s

obzirom na to da uobrazilja posreduje ideje, one se u realnom mogu prikazati jedino u umjetnosti putem simbola.

Kao pjesnički izričaj mitologija je za Schellinga simbolička⁵¹ budući da se takvim prikazom koji nije ni pojedinačan niti opći nego oboje ujedno omogućuje da se ideje izvorno sadržane u apsolutu prikažu u onom realnom. Uzevši u obzir da filozofija ideje dohvaća u praslici (*Urbild*), odnosno po sebi, umjetnost, premda se vrlo često prikazuje kao opreka filozofiji, za Schellinga zahvaća isti sadržaj, dok se njihova djelatnost razlikuje samo po formi. Kako navodi, ono isto što su ideje u filozofiji, u umjetnosti su to simbolički prikazi u likovima bogova.

»Iste u-jedno-uobrazbe općeg i posebnog koje su po sebi samima gledano ideje, dakle slike božanskoga, jesu realno gledano bogovi.«⁵²

Umjetnost se, kako je već spomenuto, nalazi na istom pravcu kao i filozofija, ali filozofija apsolut dohvaća idealno, dok umjetnost putem uobrazilje apsolutne forme prikazuje u onom realnom.

Schelling u *Sistemu cjelokupne filozofije*, nastojeći ukazati na važnost simboličkog izričaja, kaže:

»Jer kao što pojmovi u Bogu postaju objektivni samo time da oni egzistiraju kao duše zbiljskih stvari, tako i ljudski pojmovi egzistiraju u umjetnosti, koja je zato samo ponavljanje prve simboličke Božje u prirodi.«⁵³

Premda filozofija, za razliku od umjetnosti, ideje dohvaća u umu, ona ih kao idealna znanost ipak ne može prikazati u onom realnom. Umjetnost, naprotiv, apsolutne forme prikazuje u onom realnom budući da za uzor stvaranja ima upravo prirodu. Oponašanjem prirode ona prikazuje samu tekuću povijest

Helmut Holzhey (ur.), *Früher Idealismus und Frühromantik, Der Streit um die Grundlagen der Ästhetik (1795. – 1805.)*, svezak I, Felix Meiner, Hamburg 1990., str. 128–136., str. 128.

45
Usp. SW 1/5, str. 446, 449 i SW 1/6, str. 572.

46
Vidi više u: Frank-Peter Hansen, *Das älteste Systemprogramm des deutschen Idealismus. Rezeptionsgeschichte und Interpretation*, Walter de Gruyter, Berlin, New York 1989. Usp. također Xavier Tilliette, »Schelling als Verfasser des Systemprogramms?«, u: Manfred Frank, Gerhard Kurt (ur.), *Materialien zu Schellings philosophischen Anfängen*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1975., str. 193–214.

47
Usp. F. W. J. Schelling, »Das älteste Systemprogramm«, u: Werner Beierwaltes (ur.), *Texte zur Philosophie der Kunst*, str. 96–98, str. 97, 98.

48
F. W. J. Schelling, »Das älteste Systemprogramm«, str. 97.

49
Usp. *ibid.* str. 97, 98.

50
Usp. SW 1/3, str. 558–559.

51
Ideju simboličkog pristupa mitologiji, kako navodi Strich, prvi je iznio Christian Gottlob Heyne, koji je uvelike utjecao na Herderovo shvaćanje mitologije, no značajno je to što je Herder, a potom i Goethe, upravo jezik shvaćao kao prvotni izričaj simboličkog spoznavanja. Usp. Fritz Strich, *Die Mythologie in der deutschen Literatur von Klopstock bis Wagner*, svezak I, Verlag von Max Niemeyer, Halle 1910., str. 297. Manfred Frank u svojim predavanjima o novoj mitologiji ističe kako je Heyne učinio svojevrsnu »kritičku reformu« mitologije zanemarujući alegorijske interpretacije kao skup proizvoljnih priča u kojima je na osjetilan način prikriivena nadosjetilna istina. Važno je istaknuti da za Heynea pjesništvo (*Dichtung*) nije izjednačeno s mitom, nego ono tek u njemu nalazi inspiraciju, sustavno gradeći mitologiju. Usp. M. Frank, *Der kommende Gott*, str. 142.

52
SW 1/5, str. 390; hrv. prijevod: Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, *Filozofija umjetnosti*, preveo Marijan Cipra, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2008., str. 27.

53
SW 1/6, str. 571.

samosvijesti, koja se u prirodi očituje kao unutrašnja nužnost u vidu svrhovite i skladne uređenosti. Mitologija, dakle, oponaša ne tek izvanjsku formu prirode kao puki odraz (*Abbild*) onog apsolutnog nego upravo ono uzorito u njoj, dakle, ideje prema kojima produktivna moć u prirodi stvara lijepe i skladne forme. Prema tome, mitologiji je pridana istinitosna funkcija, a što se može shvatiti i kao svojevrsni prigovor prosvjetiteljskoj kritici mitologije, prema kojoj je fantazija shvaćena kao djelatnost kojoj nedostaje »umska istina« (*Vernunftwahrheit*).⁵⁴ Nasuprot takvim kritikama Schelling ističe:

»Stvorbe genija moraju biti jednako zbiljske, čak zbiljskije nego takozvane zbiljske stvari, vječne forme, koje jednako nužno dalje traju kao rodovi biljaka i ljudi. (...) To je ono veličanstveno bogova u drevnoj mitologiji, da oni nisu tek pojedinci, historijska bića, kao osobe novije poezije – prolazne pojave, nego vječna bitstva prirode, koja, time što zahvaćaju u povijest i u njoj djeluju, ujedno imaju svoju vječnu osnovu u prirodi, kao pojedinci ujedno su rodovi.«⁵⁵

Prvi korak k ponovnoj uspostavi »istinske mitologije«, kako ističe, jest upravo »ponovno rođenje simboličkog pogleda na prirodu«.⁵⁶ Simbolički sadržaj umjetnosti, koji se može zadobiti jedino simboličkim pogledom na prirodu, moguć je tek zahvaćanjem prirode i svijeta kao organske cjeline, odnosno organizacije, pa stoga Schelling naglašava:

»Umjetnost kao takva potrebuje sadržaj, koji je već prestao biti puko elementaran i sirov, koji je sam već organski. Takav je jedino simbolički sadržaj. (...) Sva simbolika mora proizaći iz prirode i u nju se vratiti.«⁵⁷

Simbolički pristup mitologiji prevladava kako alegorijsku interpretaciju mita, vrlo raširenu u 18. stoljeću, tako i negativan stav kojim se u pitanje dovela mitološka istina. Takav negativan stav spram drevne mitologije u kontekstu pitanja istinitosti pjesničkog sadržaja prisutan je u djelima Christiana Adolpha Klotza,⁵⁸ u kojima se mitologija prikazuje kao proizvoljna priča koja sama po sebi ne iznosi istinu, nego svojim praznim slikama tek upućuje na nešto sebi izvanjsko. Nejasan govor takvih priča, prema Klotzu, ukazuje na djetinjstvo čovječanstva, koje tada još nije bilo sposobno umski zahvatiti i iznijeti zbiljsku istinu.⁵⁹

Herder pak, u suprotnosti spram Klotza i uobičajenih prosvjetiteljskih interpretacija, mitologiju shvaća ponajprije u kontekstu pjesništva kao skladnog su-stavljanja, odnosno sintetiziranja te, premda u strogom smislu ne razlikuje simbol i alegoriju, upućuje na istinitost pjesničkih slika:

»Čitava Božja antropomorfija u Starom zavjetu nije oblikovna [*bildend*], nego nagovještajna [*andeutend*], simbolička i, u širem razumijevanju starih, alegorija. K tome je ta alegorija samo pjesnička: vidljivu sliku obavlja [*verschlungen*] duhovni sjaj, koji ona treba značiti; ona nestaje s riječju, a ideja, koja ostaje, jest svojstvo božanstva.«⁶⁰

Mitologija za Herdera nije tek *proizvoljno* su-stavljanje sadržaja, budući da jedan takav pristup ne može dovesti do izgradnje jedinstvene cjeline. Mitologija bi kao slika svijeta pojedinog naroda trebala simbolizirati upravo povijesni kontekst.

Herderovo shvaćanje stvaranja »nove mitološke svijesti« zasniva se, prije svega, na izvornosti jezika i povijesnog konteksta, budući da je svaka mitologija nastala u kontekstu istine pojedinog naroda, pa tako i nova mitologija mora proizaći, po uzoru na drevnu mitologiju, iz jezika i duha naroda. Prema tome, nova se mitologija mora zasnivati, kako ističe, na tradiciji i pričama koje bi bile bliske i razumljive pojedinom narodu, budući da su drevne mitologije zbog povijesnog konteksta modernomu čovjeku nerazumljive:

»Ne samo što se nismo uzdigli ponad, mi smo u izvjesnoj mjeri napustili svijet u kojem je Homer skladao [*dichten*], prikazivao i pjevao.«⁶¹

U tom se pogledu znanstveno istraživanje i analiziranje drevnih mitova za Herdera pokazuje neprimjerenim budući da ono ne može dohvatiti duh onoga vremena:

»Homerov jezik nije naš jezik. Pjevao je, budući da je taj jezik još uvijek živio jedino u ustima ljudi koji su artikulirano govorili, kako ih on naziva, to još nije bio pisani jezik, ni gramatički, a ponajmanje znanstveni.«⁶²

No ono što nedostaje za stvaranje novog mitološkog sadržaja, kako ističe, nije povijesni ili narodni kontekst, koji je prisutan, nego pjesnički duh.⁶³

Schelling prevladava tako shvaćeni povijesno-narodni kontekst time što zahtijeva ne tek privatni nego javni život (*öffentlichen Leben*) u vidu duhovnog jedinstva naroda. Tek se na temelju istinskog javnog života, kako ističe, može izgraditi *univerzalna* i općevažeća poezija.⁶⁴ Upravo je univerzalnost za Schellinga osnovni preduvjet stvaranja nove mitologije.

U djelu *Aforizmi uz uvod u filozofiju prirode* (1805.), Schelling pokazuje u kojoj mjeri javni život u vidu jedinstva znanosti te njezine povezanosti s religijom i umjetnošću dovodi do stvaranja općeg umjetničkog nadahnuća. Preduvjet je za stvaranje »savršene ljepote javnog života« upravo svijest skladne organizacije svijeta kao najvišeg umjetničkog djela.⁶⁵

»... tako moraju svi elementi i stvorbe duha naposljetku također prijeći k nekom zajedničkom životu koji je viši od života svakog od njih ponaosob. (...) Ovaj sveukupni život znanosti, religije i umjetnosti bila bi u cjelini čovječanstva država oformljena po božanskom uzoru. (...) i kao što samo sjedinjenje onog općeg toga zakonodavstva s posebnosti svih i svakoga kroz duh, koji ne mehanički, nego umjetnosti primjereno, oduševljava cjelinu i njome vlada, rada savršenu ljepotu javnoga života: tako dospijeva filozofija samo u zbiljskome prožimanju znanosti s religijom i umjetnošću do božanskosti primjerene njezinoj ideji.«⁶⁶

54

Usp. M. Frank, *Der kommende Gott*, str. 143.

55

F. W. J. Schelling, »Sistem cjelokupne filozofije« u: SW I/6, str. 571–572.

56

Ibid.

57

Ibid., str. 571.

58

Protiv Klotzova shvaćanja mitologije, posebice djela *Epistolae Homericae* (1764.), usmjeren je upravo Herderov spis *O novijoj upotrebi mitologije* (*Vom neuern Gebrauch der Mythologie* iz 1767.), kao i drugi svezak djela *Kritičke šume* (*Kritische Wälder* iz 1769.); vidi više u: F. Strich, *Die Mythologie in der deutschen Literatur von Klopstock bis Wagner*, str. 41–54.

59

Usp. M. Frank, *Der kommende Gott*, str. 144.

60

Johann Gottfried von Herder, *Kritische Wälder. Oder Betrachtung über die Wissenschaft und Kunst des Schönen*, svezak II, Johann Friedrich Hartknoch, Riga 1769., str. 97.

61

Ibid., str. 10.

62

Ibid., str. 10–11.

63

Usp. Johann Gottfried von Herder, »Vom neuern Gebrauch der Mythologie«, u: *Ueber die neuere Deutsche Litteratur. Fragmente, als Beilage zu den Briefen, die neueste Litteratur betreffend*, svezak III, Johann Friedrich Hartknoch, Riga 1767., str. 154.

64

Usp. F. W. J. Schelling, »Sistem cjelokupne filozofije«, u: SW I/6, str. 573.

65

O univerzumu kao apsolutnom umjetničkom djelu vidi: F. W. J. Schelling, »Filozofija umjetnosti«, u: SW I/5, str. 385; hrv. prijevod: str. 23.

66

SW I/7, str. 141–142; hrv. prijevod: Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, »Aforizmi uz Uvod u filozofiju prirode« (7., 8. i 10. aforizam), u: Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, *O bitstvu slobode*, preveo Branko Despot, Cekade, Zagreb 1985., str. 195–237, str. 197–198.

Prema Schellingu, u novijoj su povijesti pjesnici stvarali mitologiju, no ona je bila stvorena tek za njihov »mitološki krug« budući da su iz svoje nacionalne povijesti sebi stvorili *svoju* mitologiju, a još uvijek ne neku univerzalnu. Stoga u *Sistemu cjelokupne filozofije* Schelling kaže:

»Dotad je moguća samo *djelomična mitologija*, koja [proizlazi] samo iz sadržaja vremena, kao kod Dantea, Shakespearea, Cervantesa, Goethea, ali *nikakva univerzalna, opće simbolička*.«⁶⁷

Ovdje se nadovezujemo na prethodno iznesenu misao prema kojoj bi nova mitologija, u kontekstu simboličkog prikazivanja, trebala biti plod »novog pokoljenja« koje bi djelovalo, kako je potom istaknuto u *Sistemu cjelokupne filozofije*, kao slobodno biće »obuzeto i oduševljeno umjetničkim nagonom«. ⁶⁸ Prema takvu shvaćanju, čitavo bi pokoljenje putem umjetničkog nagona zahvaćalo višu istinu.

Ta je misao, kako smo to mogli vidjeti, na vrlo sličan način izražena i u *Systemprogramm*, a Schelling u nastavku ističe:

»Dakle, sama mogućnost neke mitologije upućuje na nešto više, na *ponovno sjedinjenje čovječanstva* [*Wiedereinswerden der Menschheit*] (...).«⁶⁹

Ovakvim shvaćanjem nadilazi se, dakako, i onodobna ideja nadnacionalnog i slobodnog građanina svijeta budući da Schelling govori o univerzalnosti u kontekstu *duhovnog jedinstva naroda*, odnosno čudorednog totaliteta u kojem narod sebe konstituira kao individuum (identitet). Nova se mitologija stoga može izgraditi tek iz jedinstva naroda koji djeluje kao individuum.⁷⁰ Sama je umjetnost za Schellinga nalik organizmu budući da su u njoj forma i sadržaj, odnosno ono idealno i ono realno – jedno. Poezija je stoga kao najviši umjetnički izričaj primjerena da u onom objektivnom prikaže samu organizaciju prirode, odnosno *prvu simboliku Božju*.

Preostaje još pobliže odrediti sadržaj nove mitologije, čime će se jasnije uvidjeti što Schelling misli pod tim pojmom. Premda se već iz prethodno iznesenog dade naslutiti, sam Schelling se po tom pitanju nije toliko jasno očitovao, no svoju je misao djelomično obrazložio u *Filozofiji umjetnosti*. Tamo ponajprije nastoji pokazati što je značajka moderne poezije kako bi potom ukazao na novi poetski izričaj koji povijest tek treba iznjedriti. Moderna se poezija⁷¹ tako zasniva na pojedinačnosti pa je zahtjev moderne mitologije za Schellinga, prije svega, originalnost.⁷² Ona prvenstveno zahtijeva da svaki pojedinac iz sebe stvori vlastiti »poetski krug« uvjetovan vremenom i narodom pa Schelling stoga kaže:

»Dakle: prije negoli nam *povijest* ponovno dade mitologiju kao općevažeću formu, ostat će uvijek kod toga da si pojedinac sam mora stvoriti svoj poetski krug; i budući da je opći element moderne originalnost, vrijedit će zakon da je univerzalnije ono što je originalnije (...).«⁷³

Nova se pak mitologija zasniva na simboličkom pogledu na prirodu, koja je, kako smo prethodno razmotrili, prvo očitovanje, odnosno objektiviziranje apsoluta u povijesti. Idealistička filozofija omogućuje da se slijed napredovanja apsoluta u povijesti sagleda u svojoj cjelini kao organizacija svijeta. Schelling stoga napominje:

»... i ne krijem svoje uvjerenje da je u filozofiji prirode, kako se ona izgradila iz idealističkog načela, napravljena prva daleka podloga one buduće simbolike i one mitologije koju neće stvoriti jedan pojedinac nego čitavo vrijeme.«⁷⁴

Kao što je simbolika grčke mitologije za Schellinga očitovanje onog beskonačnog u onom konačnom, na jednak način i filozofija prirode ukazuje na

apsolutni, odnosno umni poredak u prirodi, no više ne kao puko realna nego sada na znanstveno objektivni i općevažeći način.⁷⁵ Nova bi mitologija stoga trebala sadržavati elemente grčke ali i kršćanske mitologije koja je, za razliku od grčke, usmjeravanje onog konačnog k onom beskonačnom. Prema tome, ona bi u sebi trebala sadržavati elemente starog i novog svijeta, na način da bi iskustveni, u onom realnom utemeljeni sadržaj imao znanstveni karakter. To bi se postiglo primjenom idealističke (spekulativne) filozofije na prirodu, pri čemu bi se ujedno teoretska filozofija sjedinila s praktičkom u umjetnosti. Schelling stoga zaključuje:

»Ne želimo mi idealističkom obrazovanju dati njegove bogove kroz *fiziku*. Očekujemo, naprotiv, njezine bogove, za koje možda, još prije nego su se u *njoj* sasvim neovisno oblikovali, već imamo u pripremi simbole. To je bio smisao mogeg mnijenja kada sam tvrdio da u višoj spekulativnoj fizici treba tražiti mogućnost neke buduće mitologije i simbolike.«⁷⁶

Misao da se u spekulativnoj fizici krije mogućnost buduće mitologije rezultat je onodobnog napretka prirodnih znanosti, no Schelling, za razliku od mehanicističkog pristupa znanosti, nastoji pokazati da se iza potencija mehanizma, kemizma i organizma kriju duhovni poredak i organizacija. Takav uvid u prirodu vodio bi do jedinstva znanosti, a time i do univerzalne i duhom prožete zajednice koja bi iznjedrila novu mitologiju i time utrla put povratka umjetničkom doživljavanju svijeta.

U poglavlju pod naslovom *Konstrukcija pojedinih pjesničkih vrsta* Schelling sažima svoju ideju povratka znanosti k poeziji, ukazujući ujedno na to na koji se način jedinstvom znanosti ne samo dohvaća prvotna poezija apsoluta nego se ona ujedno i ozbiljuje:

»Dakle, tek se očekuje ona poučna pjesma⁷⁷ u kojoj će ne samo forme i pomoćna sredstva prikazati biti poetički, nego će i ono što se ima prikazati biti poetičko. (...) Poučna pjesma κατ' ἐξοχήν može biti samo jedna pjesma o univerzumu ili o prirodi stvari. Ona treba prikazati refleks univerzuma u znanju. Savršena slika univerzuma mora dakle biti postignuta u znanosti. Znanost je

67

SW 1/6, str. 572; Usp. također: F. W. J. Schelling, »Filozofija umjetnosti«, u: SW 1/5, str. 445.

68

SW 1/6, str. 572.

69

Ibid.

70

Usp. ibid. U *Sistemu transcendentalnog idealizma* Schelling govori o stvaranju jedne više prirode, odnosno višeg prirodnog zakona u službi slobode, koji bi nadišao prirodni zakon vidljive prirode. Takvo je zakonodavstvo upravo univerzalno pravno uređenje umnih bića, ostvarivo jedino pomoću cijelog roda (povijesti). U povijesnom kontekstu nadiženje prirodnog zakona dovelo bi, prema Schellingu, do saveza naroda i univerzalne države. Usp. SW 1/3 str. 583, 591, 604.

71

Moderna je umjetnost za Schellinga mišljena, prije svega, u odnosu spram grčke umjetnosti. Odnos također odgovara razlikovanju prirode i slobode, odnosno onog realnog i onog idealnog u Schellingovoj filozofiji. Sagledano u

kontekstu pjesništva on odgovara razlikovanju grčke i kršćanske mitologije.

72

Usp. F. W. J. Schelling, »Filozofija umjetnosti«, u: SW 1/5, str. 446.

73

SW 1/5, str. 447; hrv. prijevod: str. 79.

74

Ibid., str. 449; hrv. prijevod: str. 81.

75

Usp. ibid., str. 447–448.

76

F. W. J. Schelling, »Filozofija umjetnosti«, u: SW 1/5, str. 449; hrv. prijevod: str. 81.

77

U *Filozofiji umjetnosti* Schelling navodi četiri vrste epa: elegija, idila, satira i poučna pjesma (*Lehrgedicht*). Kao primjere poučnih pjesama, odnosno epskog učenja o prirodi navodi autore kao što su Parmenid, Ksenofan, Empedoklo i Lukrecije. Usp. SW 1/5, str. 664–665.

pozvana da to bude. Sigurno je da se znanost, koja bi postigla taj identitet s univerzumom, ne samo sadržajem nego i formom poklapa s onom univerzuma, i ukoliko je univerzum sâm praslika sve poezije, čak je poezija apsoluta samog, znanost bi u onom identitetu s univerzumom kako prema sadržaju tako i prema formi već bila po sebi i za sebe poezija i u poeziji bi se rastvorila. Izvor apsolutne poučne pjesme ili spekulativnog epa pada, dakle, u jedno s dovršenjem znanosti i kao što je znanost potekla iz poezije, njezino je najljepše i posljednje određenje da poteče natrag u taj ocean.«⁷⁸

* * *

Schellingova je nova mitologija, prije svega, znanost koja se zasniva na simboličkom pogledu na prirodu. Takav pogled na prirodu i svijet proizlazi iz stvaralačke snage uobrazilje, koja posređujući između konačnosti i beskonačnosti omogućuje dohvaćanje ideja. Na taj se način prirodi i svijetu pristupa umno i putem ideja, a ne tek pojmovno i analitički. U drevnoj mitologiji, a tu se, prije svega, misli na grčku mitologiju, snage u prirodi prikazane su u pjesničkoj formi putem simbola kao bogovi. Ono što je drevna mitologija prikazivala, a što mora biti uzor novoj mitologiji, nisu stoga tek neki proizvoljni likovi iz mašte, nego se u pripovijestima izražavala istina zaogrnuti poetskim duhom. Ono što se u novoj mitologiji pokazuje kao ono novo ponovna je uspostava *jedinstva čovječanstva*, a budući da pjesničko stvaralaštvo proizlazi iz najdublje dubine čovjekova duha, ono proizlazi iz jedinstva i sjedinjenosti onog idealnog i onog realnog. Uzor je jednom takvom stvaranju upravo priroda koja, sagledana simbolički, prikazuje jedinstvo i organizaciju te upućuje na zajednički princip. Prema tome, znanost, želi li biti istinska, mora dohvatiti jedinstvo u svijetu, a što je moguće tek sintetičkim pristupom. Spekulativna fizika u tom je smislu priroda dovedena do općeg principa, od kojeg započinje transcendentalna filozofija. Priroda za Schellinga stoga nema tek teleološki značaj nego upravo spekulativni, u punom smislu te riječi, budući da se ona shvaća ponajprije kao očitovanje, a potom i kao »zrcalni« moment sebe-spozna je apsoluta u umjetnosti. Time se ujedno potvrđuje kružno kretanje znanosti, čiji je početak ujedno i završetak.

Denis Novko

Science and Poetry

The Notion of New Mythology in Schelling's Philosophy

Abstract

The necessary relation of philosophy and poetry in Schelling's philosophy is most clearly visible in the way he attributes the aesthetic function to philosophy in his work System of transcendental idealism. For Schelling, poetry is what precedes science, which, in terms of the system of science, must in its circular motion return at its completion to what it came from. What leads science to the return to poetry can be found, according to Schelling, in nature and in the way that it is organised. The organisation in nature was in ancient philosophy portrayed through poetic expression in the form of stories. For Schelling, the mythological form is therefore the middle ground, which leads to the return of science to poetry.

Keywords

Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, mythology, poetry, art, science, imagination, nature, organization, symbol, synthesis